

A. VANAGAS

LIETUVOS GYVENAMŪJŲ VIETŲ VARDAI, KILĘ IŠ VIENASKAITOS ASMENVARDŽIO

Dauguma Lietuvos gyvenamųjų vietų vardų yra asmenvardinės kilmės. Vieni jų yra priesagų vediniai iš asmenvardžių (pvz., *-iškė*: *Jurgėl-iškė* k. : *Jurgėlis* avd., *Baltrūt-iškė* k.: *Baltrūtis* avd.; *-iškis*: *Radvil-iškis* mst. : *Rādvilā, Rādvilas* avd.; *-iškės*: *Jūndiliškės* k. : *Jūndila, Jūndilas* avd., *Mantvil-iškės* k. : *Mantvilas* avd.; *-iškiai*: *Bagdōn-iškiai* k. : *Bagdōnas* avd., *Sirūt-iškiai* k. : *Sirūtis* avd.; *-inė*: *Kair-inė* k.: *Kairys* avd., *Mikal-inė* k. : *Mikalas* avd.; *-ynė* : *Adom-ynė* k. : *Adōmas* avd., *Elzbiet-ynė* k. : *Elzbieta* avd.; *-ava*: *Aliz-ava* k. : *Alizas* avd.; *-avas* : *Jokūb-āvas* k. : *Jokūbas* avd. ir t.t.), kiti — asmenvardžio daugiskaita (pvz., *Butrimai* k. : *Butrimas* avd., *Noreikiai* k. : *Noreikis* avd., *Vaitkūnai* k. : *Vaitkūnas* avd., *Kėdāiniai* mst.: *Kėdāinis* avd.) ir pan. Šių darybos tipų gyvenamųjų vietų vardai yra labai dažni, jų yra kiekviename rajone, kiekvienoje apylinkėje, todėl dėl jų darybos abejonių paprastai nebūna. Lingvistinėje literatūroje jau senokai svarstomas kitas klausimas — ar lietuvių vardyne yra gyvenamųjų vietų vardų, atsiradusių iš asmenvardžio vienaskaitos. Bene pirmasis šį klausimą iškėlė A. Zenas, vienaskaitiniu asmenvardiniu vietovardžiu laikęs miesto vardą *Kaūnas*¹. Kiek vėliau panašią mintį išdėstė ir P. Skardžius, vienaskaitiniais asmenvardiniais laikydamas gyvenamųjų vietų vardus *Sudārgas* (*Sudėrgas*), *Bervainis* k. (Vilkyškių apyl.) ir *Klaipėda*². G. Študerus nesutiko su A. Zeno nuomone, kad miesto vardas *Kaūnas* yra vienaskaitos asmenvardis, ir pateikė kitą šio vardo etimologiją³. Dar vėliau P. Jonikas vėl grįžo prie klausimo dėl vienaskaitinių asmenvardinių Lietuvos gyvenamųjų vietų vardų. Be kita ko, jis atmetė G. Študeriaus nuomonę dėl *Kaūno* kilmės, laikydamas šį vietovardį atsiradusiu iš asmenvardžio *Kaūnas*⁴. P. Joniko keltoms mintims nepritarė R. Šmitleinas⁵. Tad, kaip matome, svarstyti pradėta jau seniai, o į klausimą, ar vienaskai-

¹ „Bisweilen kommen aber im Litauischen auch Ortsnamen in Singular vor, trotzdem sie ganz bestimmt auch von Personennamen herzuleiten sind. Ein solches Beispiel bietet die gegenwärtige litauische Residenz: lit. *Kaūnas*“. A. Senn, — *TiŽ* III 510.

² P. Skardžius, — *Aph* I 208.

³ G. Studerus, *Zum Stadtnamen Kaunas*, — *IF* XLVII 350—356.

⁴ P. Jonikas, *Zu den litauischen Ortsnamen*, — *BzN* II 20 tt.

⁵ R. Schmittlein, *Voies et impasses de la toponymie lituanienne*, — *Revue International d'Onomastique*, Paris, 1958 (N 2) 122 tt.

tos asmenvardis gali tapti gyvenamosios vietos vardu, liko neatsakyta. Dabar, kai turime apypilnį gyvenamųjų vietų vardų ir asmenvardžių rinkinį⁶, jau galima pateikti kiek tikslesnį šio vietovardžių darybos tipo vaizdą.

Gyvenamųjų vietų vardais, kurių kilimas iš vienaskaitos asmenvardžio ypatingu abejonių nekelia, visų pirma galima laikyti šiuos:

Birūtė k. Lazdijų raj.: *Birutė* avd.

Brūžė k. Kauno raj. : *Brūžė* avd., plg. *Brūžas*, *Brūžis* avd.

Damarāckas vs. Kapsuko raj. : *Damarāckas* avd.

Daugilis k. Utenos raj. : *Daugilis* avd., plg. *Daūgilas*, *Daugila* avd.

Gediminas du k. Utenos raj. : *Gediminas* avd.

Kalibatas k. Ukmergės raj. : *Kalibatas* avd.

Kavárskas mst. Anykščių raj. : *Kavárskas* avd.

Knysà k. Rokiškio raj. : *Knysà* avd.

Linskis < **Lenskis* k. Utenos raj. : *Lenskis* avd.

Liùtika k. Vilniaus raj. : *Liùtika* avd., plg. *Liùtikas*, *Liutikis* avd.

Milda vs. Alytaus raj. : *Milda* avd.

Musteikà k. Varėnos raj. : *Musteikà* avd., plg. *Musteikis* avd.

Plūngė mst. : *Plūngė* avd., plg. *Plūngis* avd. Šeimų, pavarde *Plūngė*, Lietuvoje yra daugiau kaip keturiasdešimt⁷.

Povilėlis vs. Utenos raj.: *Povilėlis* avd., plg. *Pōvilas* avd.

Ribickis k. Rokiškio raj. : *Ribickis* avd.

Rutkà vs. Alytaus raj. : *Rutkà* avd.

Saūseris k. Telšių raj. : *Saūseris* avd.

Serėdžius mstl. Kauno raj. : *Serėdžius* avd., plg. *Serėdis* avd.

Skuōdas mst. : *Skuōdas* avd., plg. *Skuōdis*, *Skuodys*, *Skuōdžius* avd.

Subāčius mstl., geležinkelio stotis Kupiškio raj. : *Subāčius* avd. Įdomu, kad ir dabar *Subačiaus* geležinkelio stotyje gyvena žmogus, pavarde *Sùbačius*. Asmenvardis, kaip matyti, kirčiuojamas šaknyje, o vietovardis – priesagoje. Patys subatėnai šitą kirčio skirtumą išlaiko, tuo būdu atskirdami pavardę nuo vietovardžio. Tačiau tolimesnių apylinkių žmonės ir pavardę, ir vietovardį dažnai kirčiuoja šaknyje: *Sùbačius*. Šeimų, pavarde *Sùbāčius*, prieš karą Lietuvoje buvo apie šimtą trisdešimt. Dar plg. *Subācis*, *Sùbata*, *Subatà*, *Sùbatas*, *Sùbatis*, *Subatys* avd.

Sudārgas (*Sudėrgas*) k. Šakių raj. : *Sudārgas*⁸ avd.

Sungáila k. Anykščių raj. : *Sungáila* avd.

Šūmskas mstl. Vilniaus raj. : *Šūmskas* avd., plg. *Šuñskas*, *Šūmskis*, *Šūmskus*, *Šuñskus* avd.

⁶ Lietuvos gyvenamųjų vietų vardų ir asmenvardžių kartotekos yra LTSR Mokslų akademijos Lietuvių kalbos ir literatūros institute.

⁷ Asmenvardžių statistika pateikiama remiantis apytiksliai trisdešimtųjų metų duomenimis.

⁸ Dar žr. P. Skardžius, op. cit., 208.

P. Skardžiaus liudijimu, Vilkyškių apyl. (dabar Pagėgių raj.) buvęs kaimo vardas *Bervainis*⁹ kilęs iš *Bervainis* avd., tačiau dabar toks kaimo vardas nežinomas¹⁰.

Panašios kilmės yra ir viensėdžio vardas *Lietuvys* (Utenos raj.), tik jis yra kilęs ne iš asmenvardžio, o iš etnonimo *lietuvys*.

Kaimų vardai *Ancutà* ir *Melkys* (Vilniaus raj.), jeigu jie nėra iškreipti, greičiausiai kilę iš asmenvardžių *Ancutà* ir *Melkys*. Neoficialūs viensėdžių vardai *Įršas* (Mažeikių raj.), *Jutkà* (Plungės raj.), *Kuītis* (Plungės raj.) taip pat yra vietų vardais virte vienaskaitos asmenvardžiai *Įršas*, *Jutkà*, *Kuītis*.

Be šių, aiškesnių, yra ir daugiau gyvenamųjų vietų vardų, kuriuos galima įtarti kilus iš asmenvardžio vienaskaitos, tačiau dėl jų kyla ir įvairių abejonių. Dažniausiai nėra užfiksuotų (nors teoriškai jos galimos) atitinkamų asmenvardžių formų. Kartais būna ir įvairių kitų neaiškumų. Iš tokių vietovardžių minėtini šie: **Alekseikà** k. Trakų raj. – plg. *Aleksà*, *Aleksaitis*, *Āleksas* ir kt. Antra vertus, kaimo vardas *Alekseikà* gali būti ir kitaip susidaręs, iš *Aleksejus* ir slaviškos priesagos *-ka* : **Aleksejka* > *Alekseikà*. **Bagrėnas** k. Prienų raj. – gal būt, kada yra buvęs avd. **Bagrėnas* (gali būti ir nelietuviškas, plg. lenk. *Bagrowo* k.¹¹, *Bogrówka* k. Galicijoje¹²). **Būgis** vs. Pakruojo raj. – plg. *Būgys*, *Būgas*, *Būgà* avd. **Dáulia** k. Vilniaus raj. – plg. *Daulà*, *Daulys*, *Daūlius* avd. **Dūminas** vs. Kauno raj. – plg. (?) *Dūminis* avd. **Gakà** vs. Molėtų raj. – plg. *Gākas*, *Gakys* avd., *Gakėnai* k. Ignalinos raj. **Yra** vs. Rokiškio raj. – plg. *Yrėnas* avd. **Kadžyga** k. Šilalės raj. – plg. *Kādžis*, *Kadžys*, *Kadžiūlis* avd. Dėl priesagos *-yga* plg. *Stalyga* avd. (plg. *Stalys*, *Staliūnas*, *Staliūnis* avd.), *kairyga* „kairys“¹³, *Šedvygà* up. **Karoblis** k. Šilalės raj. (neaišku – *Karóblis* ir *Karòblis*). Jeigu priegaidė iš tiesų būtų trumpinė, tuomet, gal būt, galėtume kaimo vardą *Karòblis* sieti su slavišku skoliniu *karòblis* „laivas“. Tačiau daugiau vietovardžių, kilusių iš šio skolinio, lietuvių vardyne, rodosi, nėra. Todėl galima įtarti, kad kaimo vardas *Karoblis* gali būti asmenvardinės kilmės, plg. *Karóblis*, *Karóblius* avd. **Krinčin**as mstl. Pasvalio raj. Senesnė šio vietovardžio forma greičiausiai buvo **Kriničinas*, plg. 1784 m. *Krynicyzn*¹⁴, 1854 m. – *Krinczins* (*Krynicyzn*)¹⁵, todėl ji, gal būt, galima kildinti iš slaviško asmenvardžio *Kriničín’as*. **Krūnis** k. Trakų raj. – plg. *Krunys*, *Krūnas* avd. **Milvydà** k. Varėnos raj. – plg. *Milvydas* avd. Dėl vyriškosios ir moteriškosios giminės sudurtinių asmenvardžių

⁹ Ten pat.

¹⁰ Į oficialiuosius gyvenamųjų vietų vardų sąrašus („Lietuvos apgyventos vietos“, Kaunas, 1925) kaimo vardas *Bervainis* taip pat nėra įtrauktas.

¹¹ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego, I, Warszawa, 1880,81.

¹² Ten pat, 279.

¹³ P. Skardžius, Lietuvių kalbos žodžių daryba, Vilnius, 1941, 104.

¹⁴ Vilniaus vyskupystės vietovardžių sąrašai, saugomi Lietuvos TSR Centriniam valstybiniame istoriniame archyve. Senieji aktai, IX dekanatas, 73.

¹⁵ Vietovardžių sąrašas, saugomas Lietuvių kalbos ir literatūros institute.

plg. *Daūgirdas* ir *Daūgirda*, *Rādvilas* ir *Radvilà*, *Vaišvilas* ir *Vaišvilà*, *Vaišnoras* ir *Vaišnora* ir kt.¹⁶ **Preibė** k. Panevėžio raj. — plg. *Preibis*, *Preibỹs* avd. Panevėžio rajone vyrų pavardės su galūne *-ė* ypač populiarios: *Kūlbė*, *Laūcė*, *Skrėbė* ir kt. Plg. atitinkamas vyriškos giminės pavardes *Kūlbis*, *Kulbỹs*, *Laūcis*, *Laucỹs*, *Skrėblis*, *Skrebỹs*. **Ryškas** k. Šilalės raj. — plg. *Ryškà*, *Rỹškus* avd. **Rodžià** k. Alytaus raj. — plg. *Rodžius*, *Rodžiõnis*, *Rodžiũnas* avd. **Ruškà** k. Šilalės raj. — plg. *Rùškis*, *Ruškỹs*, *Rùškus* avd. **Sabutà** vs. Vilniaus raj. — plg. *Sabùtis*, *Sabeikà*, *Sabõnis* avd. **Šāpis** k. Anykščių raj. — plg. *Šapỹs*, *Šāpas* avd. **Tuřmantas** mstl. Zarasų raj. gal būt, iš dabar nežinomo (nebaltiško?¹⁷) asmenvardžio **Turmantas*¹⁸; plg. (?) *Turmanavičius* avd. **Tūrsonas** k. Kauno raj. Gal būt, kada yra buvęs avd. **Tursonas*, plg. *Tūr̃sa* avd., *Tursùčiai* k. Kapsuko raj. **Vairà** vs. Vilniaus raj. — plg. *Vaira*, *Vairỹs*, *Vairis* avd.

Gyvenamųjų vietų vardų, formaliai sutampančių su asmenvardžiais, Lietuvoje yra ir daugiau (pvz., *Aušrà* vs. Molėtų raj., k. Kėdainių raj., k. Anykščių raj. — plg. *Aušrà* avd., *Bėlė* vs. Ukmergės raj. — plg. *Bėlė* avd., *Ažūsienis* k. Utenos ir kt. raj. — plg. *Ažūsienis* avd., *Vaidas* vs. Rokiškio raj. — plg. *Vaidas* avd., *Vidūgiris* k. Molėtų ir kt. raj. — plg. *Vidūgiris* avd., ir t.t.), tačiau dauguma jų gali būti ne asmenvardinės, o visai kitokios kilmės. Asmenvardiniais negalima laikyti ir R. Šmitleino minėtų¹⁹ kaimų vardų *Vilkas* bei *Žąsinas*, nes jie yra kilę iš hidronimų: *Vilkas* ež. Leipalingio apyl. ir **Žąsinas*, dabar *Žąsinālis* up. Šilalės apyl.

Tad gyvenamųjų vietų vardų, kuriuos galėtume kildinti iš vienaskaitos asmenvardžio, Lietuvoje yra palyginti nedaug — skaitant ir pačius neaiškiausius, apie penkiasdešimt (iš viso gyvenamųjų vietų vardų Lietuvoje, labai apytiksliais duomenimis, yra per trisdešimt tūkstančių). Antra vertus, pateiktų pavyzdžių vis dėlto, rodosi, pakanka, kad apie juos galėtume kalbėti ne kaip apie izoliuotus darinius, o kaip apie atskirą gyvenamųjų vietų vardų darybos tipą.

Šio darybos tipo gyvenamųjų vietų vardai ryškesnių arealų nesudaro. Kiek dažnesni jie Rytų Lietuvoje ir Žemaičių vidurinėje dalyje. Jų visai nėra Užnemunės pietvakariuose (apytiksliai į vakarus nuo linijos — Šakiai, Griškabūdis, Sasnava, Gudeliai, Druskininkai), Žemaičių vakarinėje dalyje ir keturkampyje, kurio kertiniai punktai yra Mažeikiai, Radviliškis, Ariogala, Užventis. Retesni jie ir Rytų Lietuvos vidurinėje dalyje.

Kalbant apie gyvenamųjų vietų vardus, susidariusius iš vienaskaitos asmenvardžio, visada iškyla miesto vardo *Kaūnas* kilmės problema. Kaip buvo minėta aukš-

¹⁶ Plačiau žr. K. Būga, RR I 205 tt.

¹⁷ R. Schmittlein, Études sur la nationalité des Aestii, I. Toponymie lituanienne, Paris, 1948, 241, 245.

¹⁸ Dar žr. J. Haliczzer, Słownik geograficzny, Pochodzenie i znaczenie nazw geograficznych, Tarnopol, 1935, 258.

¹⁹ R. Schmittlein, Voies et impasses de la toponymie lituanienne, 129—132.

čiau, vieni kalbininkai jį laiko kilusiu iš asmenvardžio *Kaūnas*, o kiti nesutinka su tokia *Kaūno* etimologija. G. Študeriaus nuomone, miesto vardas *Kaūnas* kilęs iš ide. **qau-* „gilus (räumlich tief), žemas“, plg. la. *kauns* „gėda“, go. *hauneins* „pažeminimas, nusižeminimas“, s. v. a. *hōna* „pašaipta, pajuoka, pasityčiojimas“ ir tt.²⁰ R. Šmittleinas, gana kategoriškai paneigęs prielaidą, kad vienaskaitos asmenvardis gali tapti gyvenamosios vietos vardu, ir, rodosi, pritaręs G. Študeriaus etimologijai²¹, vėliau, polemizuodamas su P. Joniku, dar siūlė neužmiršti, kad *Kaūnas* gali būti kilęs iš suomių būdvardžio *kaunis*²². Dabar nelengva nuspręsti, kuris iš kelių aiškinimų yra patikimiausias, tačiau anksčiau pateikti pavyzdžiai, kai vienaskaitos asmenvardis virsta gyvenamosios vietos ar net miesto vardu (*Kavárskas, Plūngė, Serėdžius, Skuōdas, Subāčius, Šūmskas* ir, gal būt, *Krinčinas, Tuřmantas*), leidžia manyti, kad ir *Kaūnas* gali būti kilęs iš asmenvardžio *Kaūnas*. Šeimų, pavarde *Kaūnas*, Lietuvoje yra apie šimtą dešimt. Asmenvardis *Kaūnas* Lietuvoje sudaro du gana griežtai apibrėžtus koncentracijos židinius. Vienas jų yra pačiame šiaurvakariname Lietuvos kampe, apytiksliai į šiaurės vakarus nuo linijos – Klaipėda, Žarėnai, Telšiai, Vieکشniai, Laižuva. Antrasis koncentracijos židinytis yra keturkampyje, kurio kertiniai punktai: Jurbarkas, Jonava, Alytus, Vištytis. Tik keturi asmenvardžiai *Kaūnas* yra už šių dviejų plotų ribų. Jie greičiausiai yra asmenvardžių migracijos rezultatas. Įdomu, kad abu asmenvardžio *Kaūnas* arealai yra beveik vienodi (apytiksliai, po penkiasdešimt asmenvardžių). Tad miesto vardas *Kaūnas* įeina į vieną iš dviejų asmenvardžio *Kaūnas* koncentracijos židinių. Pačiame Kaune prieš karą buvo apie dešimt šeimų, pavarde *Kaūnas*. Todėl, nepretenduojant į galutinį sprendimą, galima teigti, kad miesto vardo *Kaūnas* kildinimas iš vienaskaitos asmenvardžio *Kaūnas* yra gana patikimas.

НАЗВАНИЯ НАСЕЛЁННЫХ ПУНККТОВ ЛИТВЫ, ВОЗНИКШИЕ ОТ АНТРОПОНИМОВ, УПОТРЕБЛЁННЫХ В ЕДИНСТВЕННОМ ЧИСЛЕ

Резюме

В литовской топонимии насчитывается несколько десятков названий населённых пунктов, возникших от антропонимов, употреблённых в единственном числе. К числу более ясных образований такого рода относятся следующие названия: *Brūžė, Damarāc-*

²⁰ G. Studerus, op. cit. 352, 353.

²¹ „... les noms de personnes n'apparaissent dans les toponymes lituaniens qu'au pluriel“. — R. Schmittlein, *Études sur la nationalité des Aestii, I. Toponymie lituanienne*, 137. Dar žr. R. Schmittlein, *Notes de toponymie lituanienne*, — Premier Congrès International de Toponymie et d'Anthroponymie. Actes et mémoires, Paris, 1938, 218.

²² R. Schmittlein, *Voies et impasses de la toponymie lituanienne*, 132. Dėl žodžio *kaunis* plačiau žr. Y. H. Toivonen, *Suomen kielen etymologinen sanakirja, I*, Helsinki, 1955, 173.

kas, Daugilis, Gediminas, Kalibatas, Kavárskas, Knysà, Linskis, Liùtika, Milda, Musteikà, Plūngė, Ribickis, Rutkà, Saūseris, Serėdžius, Skuõdas, Subãčius, Sudárgas, Sungáila, Šũmskas, и, возможно, Bervaĩnis, Ancutà, Melkỹs, Įršas, Jutkà, Kuĩtis. Из сомнительных случаев можно назвать: Alekseikà, Bagrėnas, Bũgis, Dáulia, Dũminas, Gakà, Ýra, Kadžýga, Karoblis, Krinčinas, Krũnis, Milvydà, Preĩbė, Rỹškas, Rodžià, Ruškà, Sabutà, Šãpis, Tuĩmantas, Tũrsonas, Vairà. Не исключена возможность, что и название города Kaũnas могло возникнуть от антропонима *Kaũnas*.